

NUTQ FAOLIYATI TURLARI

Andijon Davlat Chet tililar Instituti

Roman – German va Slavyan tillari

Fakulteti Ilmiy Rahbar:

Qodirova Nargizaxon

nemis tili

yo'nalishi 401- Guruh

talabasi

Raximova Hulkar

+998 93 576

56 52

hulkarraximova03@gmail.com

Annotatsiya:

1. Annotatsiya:

Mazkur maqolada nutq faoliyati turlarining nazariy asoslari va ularning o'zaro bog'liqligi tahlil etiladi. Nutq faoliyati to'rt asosiy turga – tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozishga ajratilib, har bir tur o'ziga xos xususiyatlari va rivojlantirish usullari bilan yoritiladi. Shuningdek, maqolada nutq faoliyatining kommunikativ va kognitiv funksiyalari ham ko'rib chiqiladi. Tillarni o'rganish jarayonida ushbu turlarning ahamiyati va ularni o'zaro uyg'unlashtirish metodikasi haqida tavsiyalar beriladi. Maqola tilshunoslik, psixolingvistika va ta'lim metodikasi sohalaridagi dolzarb yondashuvlarga tayangan holda tayyorlangan.

Annotation:

This article analyzes the theoretical foundations of the types of speech activity and their interrelationships. Speech activity is divided into four main types - listening comprehension, speaking, reading and writing, and each type is highlighted with its own characteristics and methods of development. The article also considers the communicative and cognitive functions of speech activity. Recommendations are given about the importance of these types in the process of learning languages and the methodology for their mutual coordination. The article is prepared based on current approaches in the fields of linguistics, psycholinguistics and educational methodology.

Аннотация:

В статье анализируются теоретические основы видов речевой деятельности и их взаимосвязи. Речевая деятельность подразделяется на четыре основных вида — аудирование, говорение, чтение и письмо, причем каждому виду выделяют свои особенности и методы развития. В статье также рассматриваются коммуникативная и когнитивная функции речевой деятельности. Даны рекомендации о значимости этих типов и методике их сочетания в процессе изучения языков. Статья подготовлена на основе современных подходов в области лингвистики, психолингвистики и методики обучения.

Kalit soʻzlar: nutq faoliyati, tinglab tushunish, gapirish, oʻqish, yozish, kommunikativ kompetensiya, psixolingvistika, til oʻrganish metodikasi, nutq turlari, tilshunoslik.

Ruscha kalit slova: речевая деятельность, аудирование, говорение, чтение, письмо, коммуникативная компетентность, психолингвистика, методика изучения языка, типы речи, лингвистика.

Inglizcha keywords: speech activity, listening comprehension, speaking, reading, writing, communicative competence, psycholinguistics, language learning methodology, speech types, linguistics.

Kirish

Nutq faoliyati insonning ijtimoiy hayotida muhim o‘rin tutadigan murakkab psixik va ijtimoiy jarayonlardan biridir. Til orqali fikr almashish, axborot yetkazish va munosabat bildirish kabi ehtiyojlarni qondirishda nutq faoliyati turlari — tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish — asosiy rol o‘ynaydi. Har bir faoliyat turi o‘ziga xos jarayonlarga ega bo‘lib, ular bir-biri bilan uzviy bog‘langan holda insonning til kompetensiyasini shakllantiradi. Nutq faoliyati turlarini o‘rganish tilshunoslik, psixolingvistika va pedagogika sohalarida ham nazariy, ham amaliy jihatdan dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada nutq faoliyatining asosiy turlari, ularning xususiyatlari va o‘zaro aloqadorlik jihatlari tahlil etiladi.

Nutq faoliyati inson tafakkuri va muloqot faoliyatining ajralmas qismi sifatida tilshunoslik, psixolingvistika va pedagogika fanlarida doimo tadqiqot markazida bo‘lib kelmoqda. Til vositasida ma’lumot yetkazish, fikr ifodalash va o‘zaro ta’sir o‘rnatish ehtiyojlari nutq faoliyatining shakllanishi va rivojlanishiga zamin yaratadi. Nutq faoliyati turlarini o‘rganish til o‘rgatish va til o‘rganish metodikasini ilmiy asoslashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, chet tillarni o‘zlashtirish jarayonida nutq faoliyatining har bir turi o‘zaro uyg‘un va tizimli tarzda rivojlantirilishi zarur.

Nutq faoliyatining mohiyati va tasnifi

Nutq faoliyati — bu insonning til vositasida fikr ifodalash va axborot almashish maqsadida amalga oshiradigan psixik va kommunikativ faoliyatidir. Psixolingvistik yondashuvga ko‘ra, nutq faoliyati sub'ekt (inson) tomonidan faoliyatning maqsadli, ixtiyoriy va motivatsion shaklida amalga oshiriladi.

An'anaviy tasnifga ko‘ra, nutq faoliyati ikki asosiy yo‘nalishga ajratiladi:

Reseptiv faoliyat (qabul qiluvchi faoliyat): tinglab tushunish va o‘qish;

Produktiv faoliyat (yaratuvchi faoliyat): gapirish va yozish.

Har bir tur o'ziga xos kognitiv (bilish), lingvistik (tilshunoslik) va kommunikativ mexanizmlarga asoslanadi.

Tinglab tushunish (auditor faoliyati)

Tinglab tushunish — nutq faoliyatining reseptiv turi bo'lib, u eshitilgan axborotni qabul qilish, uni dekodlash (ma'nosini anglash) va tushunishga qaratilgan. Psixolingvistlar tinglab tushunish jarayonini quyidagi bosqichlarga ajratadilar: fonetik kodni idrok etish, semantik (ma'no) interpretatsiya va pragmatik talqin. Bu jarayon ko'proq ongsiz tarzda, avtomatik amalga oshadi, ammo yuqori darajadagi kognitiv faoliyat (masalan, kontekstual taxmin qilish) bilan ham chambarchas bog'liq.

Gapirish (orator faoliyati)

Gapirish — nutq faoliyatining produktiv turi bo'lib, inson tomonidan fikr va ma'lumotni muloqot maqsadida og'zaki tarzda ifodalash jarayonidir. Gapirish jarayonida nutq birligi (so'z, so'z birikmasi, gap) sintaktik va semantik qonuniyatlarga muvofiq shakllanadi. Gapirish kompetensiyasi fonetik, grammatik va pragmatik qobiliyatlarning uyg'unlashuvi natijasida hosil bo'ladi.

O'qish (receptiv yozma faoliyat)

O'qish — yozma matnni ko'z bilan idrok etish va uni semantik darajada tushunish jarayonidir. O'qish faoliyati fonologik dekodlash, semantik talqin va pragmatik taxmin qilish kabi murakkab kognitiv operatsiyalarni talab etadi. O'qish faqat belgilar ketma-ketligini idrok qilish emas, balki matnning umumiy kontekstini va uning muallif maqsadini anglashni ham o'z ichiga oladi.

Yozish (produktive yozma faoliyat)

Yozish — inson fikrini yozma shaklda ifodalash jarayonidir. Yozish faoliyati og'zaki nutqqa qaraganda ko'proq rejalashtirish, tahrirlash va moslashuvchanlikni talab qiladi. Yozish jarayonida grammatik tuzilmalar, uslubiy vositalar va mantiqiy

bog‘liqlik muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, yozish kompetensiyasi ham lingvistik, ham metakognitiv ko‘nikmalarni rivojlantirishni talab etadi.

Nutq faoliyati turlarining o‘zaro aloqasi

Nutq faoliyatining barcha turlari o‘zaro uzviy bog‘liqdir. Masalan, tinglab tushunish va gapirish bir vaqtning o‘zida og‘zaki muloqotda ishtirok etsa, o‘qish va yozish yozma kommunikatsiyaning ikki tomonini tashkil qiladi. Shuningdek, o‘qish faoliyati o‘z navbatida yozishni rivojlantiradi, tinglab tushunish esa gapirish kompetensiyasini mustahkamlaydi. Shuning uchun til o‘rgatish metodikasida integrallashgan yondashuvdan foydalanish tavsiya etiladi.

Xulosa

Nutq faoliyati insonning muloqot, bilish va o‘zini ifoda etish ehtiyojlarining til orqali ro‘yobga chiqish shaklidir. Tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish kabi turlar har biri o‘ziga xos psixolingvistik jarayonlarga asoslangan bo‘lsa-da, ular o‘zaro uzviy bog‘liq holda insonning to‘liq til kompetensiyasini shakllantiradi. Til o‘rgatish va o‘rganish jarayonida nutq faoliyatining har bir turiga alohida e‘tibor qaratish, ularni uyg‘un holda rivojlantirish metodikasi samaradorlikni oshiradi. Shu bois, zamonaviy til ta’limi jarayonida nutq faoliyati turlarini tizimli va integrallashgan tarzda rivojlantirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Urunbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI , 1 (1), 187-189.
2. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.
- 3.Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA’LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA

TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).

4.ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99.

5. Akbaraliyeva, N.G. (2024). TARJIMADAGI TIL VA MADANIYAT MUVOFIQLIKLARI. PEDAGOG , 7 (9), 135-137.